

Danske Fugle, Dansk Fugleforskning og Feltornithologen: fra opposition til integration

EGON ØSTERGAARD

Historien om dansk ornitologi gennem 100 år er også historien om de mennesker, der gennem et århundrede har haft fuglene som passion. Nogle som levebrød, men de fleste som hobby, for nogle en altopslugende interesse, hvor selv det modsatte køn til tider var af mindre betydning. I ønsket om et fællesskab har folk fundet sammen, dannet grupper og udvalg for at fokusere, fordybe sig, blive klogere eller blot glæde sig over fuglenes liv og naturens skiften. Til tider opstod klikker, grupper med divergerende opfattelser eller blot ønske om selvstændighed. Gennem de 100 år er de forskellige måder at dyrke fugleinteressen på blevet integreret i Dansk Ornitologisk Forening, og indsamlingen af data om fuglene er i dag mere effektiv end nogensinde, takket være de aktive feltornitologer og DOFbasen. Men også DOFs sms-tjeneste, DOF-call, og webstedet Netfugl.dk, der drives af aktive fuglefolk, giver optimale muligheder for at følge fuglene året rundt i hele landet.

Denne artikel handler om det, der gik forud, om initiativer, der først var i opposition til, men som senere blev en integreret del af Dansk Ornitologisk Forening.

Dansk Ornithologisk Central 1920-1942 og 1968-1980: Ringmærkningen føres videre

Det var Hans Chr. C. Mortensen, adjunkten fra Viborg og medstifter af DOF i 1906, der opfandt ringmærkningen, og hans banebrydende arbejde er velbeskrevet i forbindelse med ringmærkningens 100 års jubilæum (Erritzøe 1999, Jacobsen 1999, og kapitlet side 242). Hans ringmærkning blev en succes, men på et punkt tog han fejl, idet han på foreningens stiftende generalforsamling advarede mod at påbegynde et specielt ornitologisk tidsskrift i Danmark, idet han mente, det ville blive ensidigt. Han anbefalede i stedet, at man offentliggjorde artikler i f.eks. *Flora og Fauna* (Helms 1906). Trods det offentliggjorde han i perioden 1907 til sin død i 1921 (og posthumt i 1922) ni artikler i DOFT med resultaterne af ringmærkningen i Danmark (Mortensen 1907, 1909a, 1909b, 1910, 1911, 1913, 1920, 1921, 1922).

Allerede før Mortensens død var en anden viborgenser, Peter Skovgaard, begyndt at interessere sig for ringmærkning, og han begyndte ligeledes selv at mærke fugle med egne ringe. Det gav heftige gnidninger mellem ham og Mortensen, der følte sine enemærker gået for nær. Skovgaard fortsatte dog sine aktiviteter, og året før Mortensen døde udkom første nummer af tidsskriftet *Danske Fugle*, der skulle være bindeled mellem folk tilknyttet Dansk Ornithologisk Central (DOC), som samtidigt blev en realitet med Skovgaard som omdrejningspunkt. Det centrale i virkefeltet var ringmærkningen, men der blev også taget en lang række andre emner op, f.eks. fotodokumentation: "Blandt de første Opgaver, der er stillet Stationen, er Fotografering i Naturen, særlig af sådanne Arter, hvis Tilstedeværelse her i Landet er truet. I Sommer udsendtes det første Resultat af denne Virke, Bogen om den sorte Stork, og det er Tanken gennem en Række lignende Monografier at bevare Mindet om de Fugle, der forsvinder, og Erfaringerne fra deres Optræden her i Landet" (Skovgaard 1920).

I perioden 1920-1942 bragte *Danske Fugle*, parallelt med DOFT, en lang række artikler om de danske fugle: lokale undersøgelser, landsdækkende opgørelser over arters udbredelse, trækobservationer m.v. En imponerende stor del af artiklerne er forfattet af Skovgaard selv, der efter at være blevet førtidspensioneret fra forsvaret som 29-årig, helligede fuglene en stor del af sin tid. Driften af DOC og *Danske Fugle* var meget arbejdskrævende, og som et kuriosum kan nævnes, at Skovgaard i 1926 i *Danske Fugle* fortæller, at han har svært ved at skaffe aluminium til de selv fremstillede ringe og derfor har indgået en aftale med en frimærkeinteresseret leverandør af metallet om, at Skovgaard kunne få metal til ringe mod at aflevere de mere specielle frimærker, som han modtog på breve om mærkede fugle. De mere almindelige frimærker kunne også bruges i ringmærkningens tjeneste. Hver gang han sendte et brev til udlandet, vedlagde han 100 afdampede frimærker, som han på bagsiden havde forsynet med en lille inskription på engelsk, tysk, fransk eller spansk: "Hvis De finder Fugle mærket med en Ring, giv nøje Oplysninger til Adresse: P. Skovgaard Viborg Danmark" (Fig.

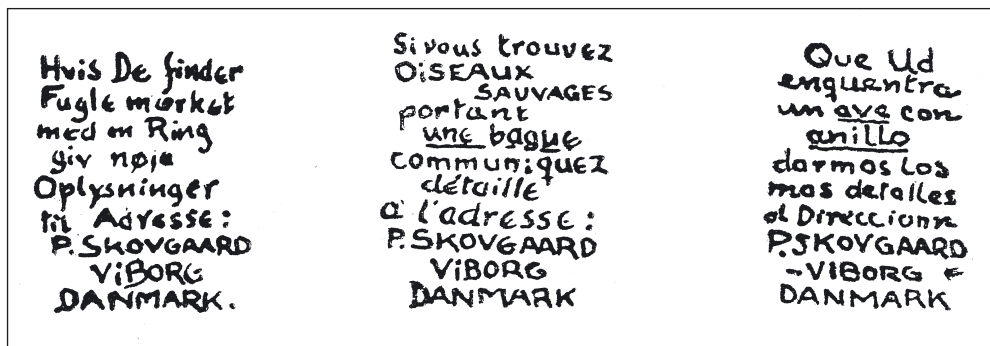

Fig. 1. Ringmærkning på frimærker. Skovgaard udbredte i 1920'erne kendskabet til ringmærkningen ved at sende hundredvis af afdampede frimærker til bekendte i udlandet. Mærkerne blev foræret videre, og den håndskrevne information på bagsiden af mærkerne blev spredt til en bred kreds.

1). Han bad herefter modtageren om at fordele mærkerne blandt venner og bekendte og på den måde udbrede kendskabet til ringmærkningen.

Danske Fugle udkom regelmæssigt frem til 1937. I perioden 1932-1937 var 23 ud af 27 artikler skrevet af Skovgaard, der således forblev manden bag bladet og centralen. En stor del af de seneste numre er alenlange lister over mærkede og genfundne fugle. Ganske imponerende, men ikke særlig læseværdigt. En af artiklerne springer dog i øjnene: *Fuglenes Forekomst og Udbredelse som Ynglefugle i Danmark* (Skovgaard 1933). På baggrund af DOCs data på mere end 100 000 ringmærkede fugle gjorde Skovgaard status art for art på baggrund af inddeling af Danmark i 53 distrikter. Det fremgår f.eks. heraf, at Tredækkeren var fundet ynglende i otte distrikter og Toplærken i 42!

Først i 1942 udkom igen et nummer af *Danske Fugle*, der blev det sidste fra Skovgaards hånd. Indholdet var en gennemgang af de seneste ca 7 års ringmærkninger med Skovgaards ringe, og der blev gjort meget detaljeret rede for hver fugl, især omstændighederne omkring genfundene. Et eksempel er en Mudderklire mærket i Kibæk i juni 1935. Skovgaard noterer om dens skæbne: "Død 21. Juli 1935 i Belgien. Fanget i Saks på en Pæl i en Fiskedam. I samme Saks fanges årlig 25 Isfugle, også en Hejre er fanget. Meddelelsen agter at foreslå Autoriteterne en Kampagne imod Isfuglene, som han anser for de skønneste Fugle i Europa, men desværre også de skadeligste" (Skovgaard 1942).

Skovgaard fortsatte sin virksomhed med ringmærkning og DOC, men udgivelsen af bladet måtte stoppe på grund af "økonomisk nødvendighed" (Skovgaard 1968). Skovgaard formåede i kraft af

en enorm arbejdsindsats at få engageret mere end 300 ringmærkere, bl.a. på Island, og over en kvart million fugle havde fløjet rundt med Skovgaards ringe, da han stoppede sine aktiviteter. Hans betydning for dansk og europæisk ringmærkning er beskrevet således: "Hans største fortjeneste var at skabe en organisation til masseindsamling af oplysninger om danske fugles trækveje. Derudover drev han ringmærkning på Island og spillede en stor rolle for fransk ringmærknings oprettelse" (Rasmussen 1999).

Skovgaard blev aldrig en del af DOF, og hans få og mindre artikler af faunistisk art i DOFT er alle fra 1914-15, før DOC.

Som en anden Fugl Phønix dukkede *Danske Fugle* op igen i 1968 efter 26 års pause. Det var den nu 81-årige Skovgaard og hans arvtager Sigurd Rosendahl, der pustede nyt liv i fjerene. Bladet fremstod nu langt mere læsevenligt med et varieret udbud af større og mindre artikler og resultater af arts- og lokalitetsundersøgelser. Desuden indsamlede man observationer skrevet på særlige kartotekskort. Rosendahl gentog opfordringen om at sende breve med specielle frimærker, da disse kunne bruges som indtægtsgivende virksomhed i lighed med tidligere. I 1970 fejrede DOC 50 års jubilæum, og centralens medarbejdere, som fuglefolkene omkring Skovgaard og Rosendahl blev benævnt, takkedes for indsatsen og opfordredes til fornyet styrke. Det fremgik også, at centralen havde 17 æresmedlemmer, primært i udlandet, og syv af medarbejderne var blevet hædret med DOCs medalje. I løbet af 1969 blev der for medarbejdere og abonnenter mulighed for at deltage i ekskursioner, hvilket der ikke tidligere havde været, og fra 1971 til 1979 udkom en lang række

bøger på DOCs forlag. Den første, *Fuglene i haven - en vejledning i fuglepleje* (Rosendahl 1971), blev en stor succes og udkom i tre oplag, og i perioden 1973-1979 udkom fem bøger i serien *De grønne fuglebøger* med titlerne *Ugler i Danmark* (Rosendahl 1973), *Danmarks storke* (Rosendahl 1974), *Den sorte stork* (Rosendahl 1975), *Den store hornugle* (Hedenström 1979) og *Natravnen* (Kjær 1979). De sidste to udgivelser på forlaget i 1980-81 var jagtrelaterede bøger. I perioden 1990-1997 udgav et nyt forlag, Pinus, med Rosendahl som redaktør over 40 bøger om jagt og fiskeri, men det blev også til par om fugle: *Ravnen* (Michaelson 1990) og *Sjældne fugle i Danmark, en oversigt over forekomsten af sjældne fugle i Danmark og Nordvesteuropa 1963-1992* (Rønnest 1994). Sideløbende hermed drev Rosendahl/DOC også en antikvarboghandel, der især i begyndelsen havde fokus på fuglebøger.

DOCs og *Danske Fugles* anden storhedsperiode varede til 1977. Aktiviteterne blomstrede, og bladet bragte mange interessante artikler med beretninger fra en bred kreds af feltornitologer rundt i landet. Der var bl.a. regelmæssige beretninger og artikler om Kagsmosen (Henning Jensen), Grib Skov, Status for vinteriagttagelser i Danmark og Ugler (alle Johannes Bang) og Vendehals på Borris Hede (Jens Hedegaard Christensen). Trods økonomiske problemer blev der i 1975 indrettet et flot møde- og udstillingslokale i tilknytning til Rosendahls privatbolig i Skjern, hvor lokalerne dannede ramme om Skovgaards meget flotte og store samling af udstoppede fugle. I 1975 indkaldtes også for første, eneste og sidste gang til årsmøde i DOC. En af hovedtalerne, der vakte særlig opmærksomhed, var Christian Hjorth, der holdt foredrag om: *Hvad kan vi gøre for urfuglen?*, mens Rosendahl følte trang til at tale om *DOC i fremtiden*. I den periode var lokalerne i Skjern også et fint samlingssted for DOFs lokalafdeling i Ringkøbing Amt, men samarbejdet ebbede efterhånden ud.

Fra midten af 1970'erne strammede økonomien til, og abonnenterne måtte i hvert blad høre om tiltagende økonomiske problemer. I 1977 beskrev Rosendahl situationen som uholdbar, og alle opfordredes til at bidrage med kontante gaver til centralen for at redde den. Bladene udkom efterhånden med store forsinkelser. I løbet af 1979 var der stigende problemer med stofmangel til bladet, og abonnenterne faldt fra. Selv om Rosendahl på grund af sygdom var holdt op som lærer i 1978 og håbede at kunne tilføre DOC fornyet kraft, så udkom sidste nummer af *Danske Fugle* i 1980. Men det var trods alt lykkedes Rosendahl at bringe

DOC tilbage i ornitologiens fokus igennem et årti. De mange ringmærkningsdata indsamlet af DOC og offentliggjort i *Danske Fugle* siden 1920 er værdifulde data, og heldigvis indgår de sammen med alle de upublicerede genmeldinger i *Dansk Trækfugleatlas*, den analyse af mere end 100 års ringmærkningsdata, som udgives af Zoologisk Museum i 2006.

DOCs to centrale personer, Peter Skovgaard og Sigurd Rosendahl, var begge ildsjæle, der formåede at sætte meget i gang og skabe kontakter mellem en lang række aktive fuglefolk. Arbejdsbyrden, økonomien og mangelen på organisatorisk ophæng gjorde dog arbejdet uoverkommeligt i længden. Mange af DOCs medarbejdere blev efterfølgende medlemmer i Dansk Ornitologisk Forening.

Dansk Fugleforskning 1949-1960: Feltornitologernes oprør

I slutningen af 1940'erne og op gennem 1950'erne ønskede flere og flere medlemmer, at DOF i højere grad engagerede sig i det, der egentlig havde været formålet fra begyndelsen i 1906, nemlig systematisk indsamling af oplysninger om Danmarks fugle. De indsamlede data kunne dels give ny spændende viden om fuglenes liv og deres brug af naturområderne, men nok så vigtigt for feltornitologerne kunne disse data være helt afgørende for beskyttelsen af fuglenes levesteder, der efterhånden kom under kraftigt pres.

Flere fremtrædende medlemmer, bl.a. Thorvald Frølich, der senere blev foreningens næstformand (1960-1969), var utilfredse med, at foreningens bestyrelse ikke ønskede at igangsætte en landsdækkende undersøgelse (udforskning, som det hed dengang) af trækfuglenes veje gennem Danmark. Som Frølich selv beskriver det i en artikel i forbindelse med 75-årsjubiliæet: "Men bestyrelsen veg tilbage for at påtage sig et sådant krævende arbejde" (Frølich 1981). Foreningens faglige output var indtil da især tilvejebragt af dygtige og engagerede enkeltpersoner, der offentliggjorde resultaterne af deres studier i DOFT. Utilfredsheden med akademikerbestyrelsens træghed på dette område førte til dannelsen af Dansk Fugleforskning (1949-1960). De tre initiativtagere, C.A. Blume, Thorvald Frølich og Børge Palm skrev om formålet (Blume et al. 1950): "... at drage alle danske feltornitologer ind i et målbevidst, videnskabeligt studium af fuglelivet ... ved feltornitologiske iagttagelser." Dette blev især realiseret gennem indsamling og bearbejdning af ornitologiske dagbogsnotater, og man mente, at deltagerne især kunne gøre en forskel gennem at 1) indsamle nøjagtige, pålidelige og righoldige

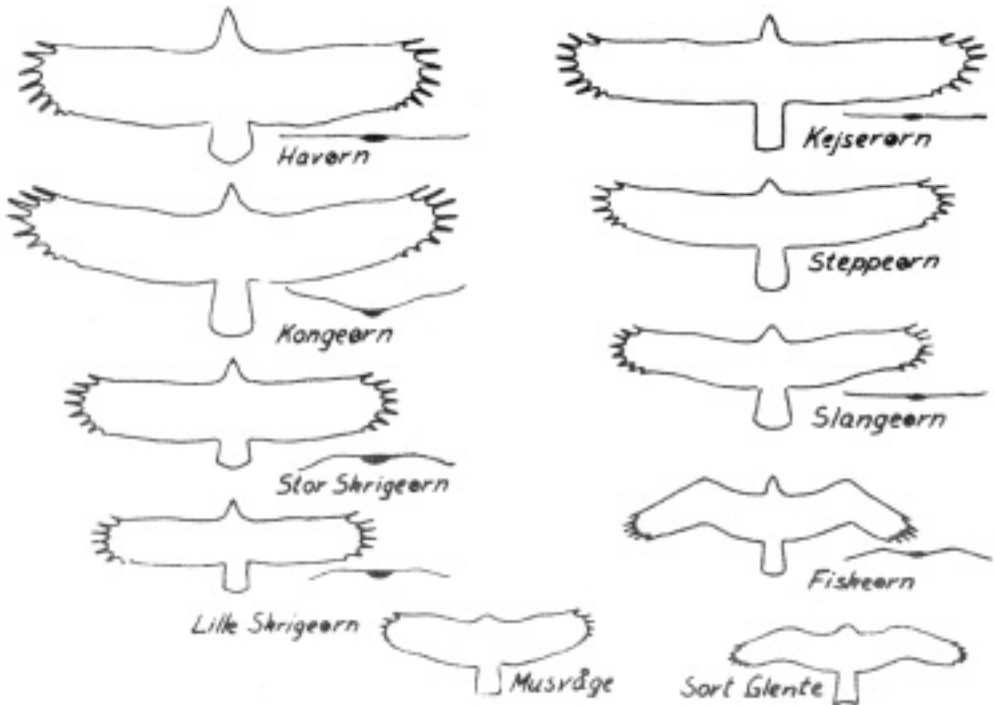

Fig. 2. Stregtegning fra 1960. Dansk Fugleforsknings artikel om feltbestemmelse af ørne blev ledsaget af denne illustration.

igttagelser, 2) bidrage til at disse igttagelser ved sammenstilling kunne udnyttes videnskabeligt, 3) påvise ændringer i fuglenes levevis og forekomst gennem kontakt til andre feltornitologer, 4) henlede opmærksomheden på ukendte eller oversete problemstillinger vedrørende fuglenes levevis, og 5) organisere et samarbejde ved særlige opgaver.

Den private sammenslutning var ikke en del af DOF, men i praksis alligevel nært tilknyttet foreningen. De tre feltornitologer havde allerede fra 1942/43 påbegyndt systematiske indsamlinger af igttagelser, bl.a. fordi de daværende fuglebøger led af mangel på opdateret viden om fuglenes forekomst og trækforhold. Første skridt var trykning og distribution af skemaer til brug under ekskursioner (foreningens eller private), både i Københavnsområdet og ude i landets afkroge. En del af disse mange optegnelser blev senere dupliseret i mere eller mindre bearbejdet form. I krigens sidste år og de første år herefter kørte arbejdet på lavt

blus, men nye folk kom til, og langsomt kom der gang i arbejdet med bearbejdningen af indsamlede data (Palm 1995). Gruppens første artikel i DOFT er fra 1950 med titlen *Hvornår ankommer vore småfugle?* I den lille artikel, der baserede sig på hele 40 ornitologers førstegangsigttagelser fra hele landet, bringes en tabel over 28 arters ankomst til landet i foråret 1943. Resultatet var, som forfatterne havde forventet, men det vigtige var, at det var feltobservationer, der dannede grundlaget for artiklen. I perioden 1950-1957 publicerede Dansk Fugleforskning yderligere otte artikler i DOFT, hvoraf de største var Palm (1953), Hansen & Christensen (1954), Petersen (1956) og Bruun & Schelde (1957).

De to artikler om trækket ved henholdsvis Skagen (Hansen & Christensen 1954) og Stignæs (Bruun & Schelde 1957) beskriver de allerførste systematiserede observationer på disse i dag så kendte træksteder. I Skagen begyndte det så småt

i 1946/47, og i 1949 ydede DOF et tilskud fra foreningens studie- og rejsefond til seks medlemmer, der fulgte trækket i første halvdel af april. Efter yderligere besøg i Skagen i de følgende år sammenfattedes "opdagelsen" af Skagen i den nævnte artikel, der beskrev trækket meget detaljeret. Mest bemærkelsesværdigt var det massive kragetræk med omkring 5000 fugle pr dag, hvilket overgik selv Falsterbo om efteråret. Det var også interessant, at man havde fundet 10 ynglepar af Tyrkerdue.

På samme tidspunkt opdagede C.A. Blume og Thorvald Frølich Stignæs som efterårstræksted, og fra 1947 til 1955 foretog de og andre systematiske optællinger, der senere blev sammenstillet af Bruun & Schelde (1957). Også her bragte man en kommenteret artsliste, som dokumenterede, at stedet var specielt godt for rovfugle og småfugle. Man blev også hurtigt klar over, at vind og vejr var bestemmede for trækets intensitet og forløb.

I 1959 begyndte Dansk Fugleforskning at udgive et duplikeret blad med titlen *Fugle-Nyt*. Det første år udkom fire numre med en lang række meget detaljerede optegnelser og notater om vind og vejr og fuglenes ankomst og afrejse, men der blev også plads til rejsebeskrivelser til både danske og udenlandske lokaliteter. I 1960 udkom 2. og sidste årgang, nu med titlen: *Dansk Fugleforskning under Dansk Ornithologisk Forening*. Mest interessant er et supplementsnummer om *Feltbestemmelse af ørne* (Blume et al. 1960). Her beskrives forskelle i udseende i ord, men artiklen var kun ledsaget af én tegning med skitser af en række ørne i flugtsilhuet. Set med nutidens øjne en ret beskedent hjælp til bestemmelse af ørne. Artiklen illustrerer i dag det store behov, som datidens feltornitologer havde for opdaterede bestemmelsesværker (Fig. 2).

De mange aktiviteter, som folkene bag Dansk Fugleforskning havde sat i gang, gav megen ny viden om Danmarks fugle, men nok så vigtigt var den nysgerrighed og undersøgelsestrang, som man understøttede med de mange tiltag. De ca 100 feltornitologer, der var tilknyttet netværket, fortsatte aktiviteterne og skrivelserne, men nu i DOF-regi. Feltornithologisk Udvalg, der blev oprettet i 1954 på initiativ af Lorenz Ferdinand, igangsatte og koordinerede mange feltaktiviteter, og en del af resultaterne blev offentliggjort i det nystartede blad *Feltornithologen*.

Feltornithologen 1959-1980: Inspiration til selv at gå i gang

På initiativ af Lorenz Ferdinand oprettede foreningen Feltornithologisk Udvalg i 1954. Det fik ef-

terhånden meget stor betydning som igangsætter af studieejere og studiekredse, bl.a. med fokus på fuglebestemmelse, optællingsteknik og ringmærkning. Sigtet overlappede således Dansk Fugleforsknings, men Feltornithologisk Udvalg havde et bredere og mere pædagogisk formål. Dette medførte, at flere feltornitologer i Dansk Fugleforskning opfattede folkene bag udvalget som novicer og en hån mod feltornithologien (Rosenberg 1972).

I 1959 begyndte Feltornithologisk Udvalg at udgive *Feltornithologen*, efter at Niels Th. Rosenberg havde fået ideen til bladet på et ungdomsmøde i Italien i 1957 (Fig. 3). I introduktionen i det første nummer (der var på otte sider i A5-format), skrev daværende formand Finn Salomonsen: "Med udgivelsen af *Feltornithologen* betrædes ganske nye veje inden for Dansk Ornithologisk Forening. ... En af DOFs væsentligste opgaver er som bekendt at virke for at udbrede kendskabet til vort lands fugleliv, og jeg er overbevist om, at *Feltornithologen* i høj grad vil bidrage til at styrke disse bestræbelser. ... *Feltornithologen* vil give rapporter og skildringer fra de områder, hvorpå udvalgene arbejder, dvs. studiekredse, lejrene med deres mangeartede opgaver, ekskursionerne m.m. og vil dermed blive et bindeled mellem de medlemmer, som deltager i arbejdet. Samtidigt vil det også blive et forum for meningsudveksling om ornithologiske emner, ligesom fuglenotiser og nyheder af forskellig art vil se lyset i bladet" (Salomonsen 1959).

Redaktionen, der fra første nummer bestod af Niels Th. Rosenberg og Erik Petersen, gjorde nærmere rede for bladets mål og virkefelt: "*Feltornithologen* er tænkt som et publikationssted for feltornithologiske iagttagelser, idet bladet vil trykke korte meddelelser indsendt af læserne. Vi vil ikke begrænse os til de mere sjældne og spændende iagttagelser, men søge at samle en oversigt over mere almindelige fugles forekomst. Det vil være klart, at arbejdet vil være helt uoverkommeligt, hvis vi indsamlede på må og få. Derfor vil vi bestemme nogle emner, som vi fortrinsvis samler materiale om. ... *Feltornithologen* vil offentliggøre små artikler, der kun undtagelsesvis må fylde mere end een af bladets sparsomme sider. Af disse småartikler kræves kun, at de har feltornithologisk emne. ... *Feltornithologen* bringer små artikler om bestemmelse af fugle, beskrivelse af gode fuglelokaliteter, beretninger om ornithologiske arbejdsmetoder m.m." (Rosenberg & Petersen 1959).

Allerede i det andet hæfte konstaterede redaktionen, at bladet var blevet en succes, og man uvidede antallet af sider og bragte bl.a. artikler om

Fig. 3. Feltornithologens debut i 1959. Et årsabonnement kostede 4 kr.

FELTORNITHOLOGEN

1 årg. — Udgivet af de feltornithologiske udvalg — nr. 1
1959 Dansk Ornithologisk Forening forår

INTRODUKTION

Med udgivelsen af FELTORNITHOLOGEN betredes ganske nye veje indenfor dansk ornithologisk forskning. Det nye blad beskæftiger under vore feltornithologiske udvalg, som ikke blot har fået ideen hertil, men også sørger for redaktion og distribution.

En af D. O. F.'s væsentligste opgaver er som bekendt at virke for at udbrede kendskabet til vort lands fugleliv, og jeg er overbevist om, at FELTORNITHOLOGEN i høj grad vil bidrage til at udbrede disse kendskaber. De feltornithologiske udvalg har i deres korte levetid allerede udført et betydeligt arbejde og på mange punkter vist et friskt initiativ, der har vundet pladsen blandt foreningens medlemmer. FELTORNITHOLOGEN er et nyt udslag af dette initiativ og vil selvfølgelig blive medet med velvilje af de mange ledende D.O.F., som følger udvalgenes virksomhed med stor interesse.

FELTORNITHOLOGEN vil give rapporter og skildringer fra de enkelte levede udvalgenes arbejder, D. O. F.'s stiftelsesredegørelse, læsning med deres månedlige opgaver, statusrapporter m. m., og vil derved blive et bindeled mellem de medlemmer som deltager i arbejdet. Samtidig vil det også blive et forum for meningsudveksling om ornithologiske emner, ligesom fugleobservationer og rybber af foreningens art vil se lys på i bladet. Forløbet indholdet og formen især skal blive vil vi lade udvalgenes søge og æstetiske indsigter afgøre.

Jeg vil opfordre alle medlemmer af D.O.F. til at tegne abonnement på FELTORNITHOLOGEN, (kun 4 kr. for 4 årlige numre) for derved at kunne følge med i det aktive arbejde indenfor dansk ornithologi idag.

Jeg tror alle fuglevenner vil ønske udvalgene tillykke med starten af dette nye foretagsomme og udtrykke håbet om, at det vil kunne fravælge ligesom den første væsentlige tid og blive en fast, stabiliserende del af D.O.F.'s virksomhed, FELTORNITHOLOGEN har på mange i tale og viede ornithologien nye vækster.

FINN DALINGHOED

feltbestemmelse af måger, klirer, svømmeænder, dykænder, spætter og lappedykkere i vinterdragt. Indholdet i de to første årgange var en række især mindre artikler af meget forskelligt indhold, men med det til fælles, at de "kom direkte fra felten." På hver deres måde var de med til at kaste ornithologisk lys over de dele af landet, hvor fuglefolk aldrig før havde været, i al fald ikke for at lave optællinger. Tilfældige emner fra de første år: *Hollandske ornithologer ved Blåvandshuk* (Ferdinand 1959), *Fugleliv på Nyborgegnen* 1959 (Rabøl 1959), *Sjaggertræk* (Kristensen 1960), *Fugleliv i Hvidmose* (Pedersen 1960), *Vinterstære* (Rosenberg 1960) og *Mellemflagspætten i Danmark* (Norup 1961). Der bragtes også småannoncer, bl.a. for den første danske feltbibel og en virkelig revolution for feltbestemmelsen, idet Peterson, Mountfort & Hollom (1960) omsider kom i dansk oversættelse – herom siger annoncen fra P. Haase

& søns boghandel: "Nu endelig på dansk ... Næsten alle arter afbildet med farvebilleder, hvor de vigtigste karakterer er fremhævet, og i mange tilfælde er der tillige flugtbilleder. Teksten hviler på saglighed uden videnskabelighed." Mange havde dog allerede investeret i den engelsksprogede originaludgave fra 1954 eller den svenske fra 1955. Sammen med Politikens udgivelse *Jeg ser på fugle* i 1959 var der således etableret et betydeligt bedre fundament for fugleinteressen.

Feltornithologen efterlyste også beskrivelser af jyske fuglelokaliteter, og man blev opfordret til at rekvirere, udfylde og indsende standardiserede "redkort" over iagttagelser ved fugleleder.

I de to første år tegnede man abonnement på bladet (4 kr. pr år), og de 1000 abonnenter understregede succesen. Fra foråret 1961 blev bladet fuldt integreret i DOF og gratis udsendt til alle medlemmer som foreningens andet officielle blad.

Skrivelysten var stor, og en sand vrimmel af forskelligartede indlæg blev offentliggjort. Nogle af dem er også i dag interessante. Fra 1962 bragtes også artikler om iagttagelser af trækket ved Blåvand, hvor DOFs første fuglestation var blevet etableret. I 1965 konstaterede redaktør Rosenberg (1965) dog: "Det voldsomt stigende antal aktive ornithologer betyder, at der nu gøres mange flere iagttagelser end for 10-15 år siden. Denne udvikling er i høj grad ønskelig i betragtning af, at der i arbejdet for at bevare fuglefaunaen stilles store krav til ornithologernes eksakte viden. Men alle disse iagttagelser bliver en forvirret og meningsløs samling meddelelser, hvis de ikke ordnes og ses i sammenhæng, hvorfor der også i disse år stilles stigende krav til organiseringen af iagttagelserne lige fra en rimelig indsamlingsmetodik til en fornuftig arkivering." I samme blad opfordrede DOFs Faunistiske Kartotek medlemmerne til at deltage i det første initiativ til at udarbejde en "rapport over vore ynglefugles udbredelse." Særligt udvalgte ornithologer havde dog allerede gennem tre år haft til opgave at indsende optællinger til foreningen, fra "egne" lokaliteter eller fra områder, som folkene bag kartoteket ønskede talt op. Formålet var dels en registrering af ynglefuglene, men nok så vigtigt var det, at oplysningerne ofte var meget centrale i forbindelse med foreningens stigende engagement i lokalitetsbeskyttelse og fredningssager. Set i tilbageblik var det et meget vigtigt initiativ, og et der i de efterfølgende år gav foreningen stor gennemslagskraft ved beskyttelsen af fuglenes levesteder.

Allerede i 1966 begyndte Faunistisk Udvalg under ledelse af N.O. Preuss at offentliggøre de første midlertidige udbredelseskort, og arbejdet førte siden til foreningens første landsdækkende atlasundersøgelse 1971-1974 med Tommy Dybbro som leder.

Artiklerne i *Feltornithologen* blev efterhånden længere og grundigere, bl.a. handlede næsten et helt nummer i 1966 om Grønland, og efterhånden bragtes også mere naturpolitiske indlæg. Nye faste rubrikker, "Naboer" med nyt fuglestof fra vore nabolande og "Siden sidst" om de seneste fuglenyheder, så dagens lys. Den sidste rubrik skulle senere vokse kraftigt i omfang, hvilket ikke alle bladets læsere bifaldt.

I 1968 efterlyste redaktøren flere artikler om biologiske iagttagelser eller resultater af optællinger af ynglefugle eller oversigter over enkelte arters optræden for at afbalancere den store interesse for sjældenheder og for ringmærkning, der afspejlede sig i det indsendte stof.

Efter 10 år med *Feltornithologen* blev læserne spurgt til råds om bladets form og indhold. Der var hård kritik af rubrikken "Siden sidst", der af nogle blev betragtet som gold og ubrugelig i givne form, mens andre ikke ønskede nyt fra vores "Naboer." Det var tydeligt, at bladets læsere efterhånden var en broget skare, der dyrkede deres fugleinteresse på mange forskellige måder, og som havde modsatrettede forventninger til bladets indhold. Redaktøren konkluderede: "Den enkelte ornitholog (søndagsturist, artsjæger, ringmærker, fotograf, videnskabeligt arbejdende etc.) kan imidlertid ikke stå alene. Vi har brug for et milieu, i hvilket vi kan modtage impulser fra andre og selv videregive indtryk. På dette sted kommer *Feltornithologen* ind. Ved at samle indlæg fra så mange som muligt vil bladet kunne blive en del af dette fælles milieu, og i jo højere grad FO afspejler hele spektret, i desto højere grad har den nået sit mål" (Rosenberg 1969).

I slutningen af 1969 kom et nyt blad, *Fugleværn*, på gaden, udsendt af Fugleværnsfonden, der var blevet oprettet i 1966. Målet var et tredje DOF-blad, der primært skulle bringe artikler om beskyttelsesemner. Dette understregede yderligere skismaet i valg af stof mellem feltornitologiske og mere naturpolitiske emner.

For at animere til feltundersøgelser igangsattes i 1968 en konkurrence om de bedste besvarelser på en række stillede opgaver af feltmæssig karakter. Blot et par eksempler: "Beskriv ud fra egne iagttagelser støvbadnings- og solbadningsadfærd hos så mange arter som muligt" eller "Giv en vurdering af de ornithologiske problemer, der knytter sig til danske dambrug." En oprettet koordinationsgruppe (nu Videnskabeligt Udvalg) i DOF kunne tilmed efter ansøgning tildele penge til undersøgelser m.v. En oversigt over udvalg og arbejdsgrupper i *Feltornithologen* i 1969 kunne hjælpe medlemmerne til at kanalisere deres engagement. Det faglige arbejde var blevet mere fokuseret.

Efter at den faste rubrik "Siden sidst" blev skrinlagt sidst i 1970, blev der i 1971 bragt en *Årsoversigt 1970* som det første resultat af *Feltornithologens* rapportgruppers arbejde med at indsamle og bearbejde et helt års iagttagelser fra hele landet. Dette fortsatte til og med 1973, hvorefter årsrapporten blev udgivet og solgt separat.

Op igennem 1970erne afspejlede DOFs stigende engagement i beskyttelsesarbejdet sig også i *Feltornithologen*, der nu også bragte artikler om miljøgifte, olieforurening, ulovlige ægsamlinger, foreningsnyt m.v. De forskellige grupper skrev ar-

tikler om deres virke: Rovfuglegruppen, Vadefuglegruppen, Småfuglegruppen, Landsvalegruppen, Locustellagruppen og flere andre.

I 1972 takkede redaktør Niels Th. Rosenberg af efter et kæmpearbejde med bladet. Hans frivillige indsats gennem 14 år havde været til stor inspiration for mange, og han havde placeret *Feltornithologen* i en central rolle i DOFs historie. Arbejdet videreførtes på bedste vis af Per Ketil frem til 1978. Et bredere stofvalg, en ny opsætning og en mere journalistisk tilgang til opgaven gav bladet ny luft under vingerne.

Fra 1975 dukkede rubrikken "Landet Rundt" op, hvor der blev rapporteret nyt fra lokalafdelingerne, der efterhånden var blevet etableret rundt om i landet. En stigende del af bladets spalter var domineret af foreningsstof, selvom det feltornitologiske stadig var en central del.

Ved 20-års jubilæet i 1979 kom der en enkelt farve på forsiden, og i 1980 bragtes fast et nyt afsnit, "Meddelelser fra DOF". I dette annonceredes alle lokalafdelingernes møder og ture og sammen med rubrikken "Landet rundt" og salgssider fra DOF-Salg fyldte det ofte en stor del af bladet. Samtidig var det hensigten, at bladet skulle udkomme seks gange om året, men det skete ikke på grund af store økonomiske problemer i DOF i den periode. Allerede ved ansættelsen af en lønnet redaktør, Poul Svendsen, i 1980 var der overvejelser om at "lave lidt om", men uden at ændre bladets "charme og spontanitet." Og der blev lavet lidt om, da bladet *Fugle* i 1981 afløste såvel *Feltornithologen* som *Fugleværn*.

I det første nummer af *Fugle* gjorde bladets redaktør Jörn Eskildsen status i artiklen *Ved Feltornithologens begravelse*: "En hel generation af ornitologer voksede op med Feltornithologen som vigtigste inspirationskilde. Når bladet dumpede ind af brevsprækken, kastede vi os over det. Vi fandt ud af, at det faktisk ikke var ualmindeligt at se Nordlig Gul Vipstjert, - fandt ud af forskellen mellem Stor og Lille korsnæb, - læste også det seneste indlæg i debatten mod og for modvindstræk. ... Det var et blad for amatører, skrevet af amatører. ... Det der for alvor blev Feltornithologens problem var, at så mange forskellige grupper af ornitologer og fuglekiggere gjorde krav på spalteplads samtidig med, at foreningen blev større og større. Især det sidste gjorde den uhøjtidelige tone svær at beholde i bladet" (Eskildsen 1981).

Alternativer og ny kraft

Sideløbende med DOFs publikationer og *Danske Fugle* og *Dansk Fugleforskning* har også andre

sammenslutninger udsendt publikationer, der har bidraget til at kaste lys over den danske fuglefauna. Dels en række naturhistoriske foreninger og dels nogle lokale ornitologiske foreninger og grupper såsom Ornitologisk Forening for Als og Sundeved (*Panurus* 1967-1979, herefter udgivet sammen med DOF-Sønderjylland), Kolding Ornitologisk Forening (*Ornitologisk Tidsskrift* 1968-1971), Nordjysk Ornitologisk Kartotek (1968-1986, herefter fra 1987 Foreningen Fugle og Dyr i Nordjylland, der årligt udgiver *Fugle og dyr i Nordjylland* i tæt samarbejde med lokalafdelingerne i Nordjyllands og Viborg amter, se Sperling 2005), Ornithologiske undersøgelser i Midtjylland (Meddelelser 1970 og Årsrapporter 1970-1973), og Ornitologiske undersøgelser i Vestjylland (Årsrapporter 1970-1975). Den intensiverede indsamling af ornitologiske data i 1960'erne og 1970'erne førte i nogle tilfælde til nye bogudgivelser, således om hhv. Midtjyllands og Nordjyllands fugle (Møller 1970, Møller 1978).

Efter oprettelsen af lokalafdelingerne fra omkring 1970 begyndte flere af disse som en del af virksomheden på eget initiativ at igangsætte undersøgelser og indsamle iagttagelser lokalt i deres område, og ganske langsomt udmøntede det sig i årsrapporter og lokalblade. I flere lokalafdelinger er der udført målrettede optællinger og undersøgelser af fuglelokaliteter, som senere er udgivet.

Aktiviteten med undersøgelser, artikelskrivning og publicering i lokalafdelingerne har været ganske omfattende: Nordjylland (*Riden* 1975-2005), Viborg (*Hjejlen* 1983-2005), Ringkøbing (*Sandeviften* 1983-2005, årsrapport 1978-2004 samt rapportserien *Ringkøbing Amts Fugleliv* nr 1-17, siden 1985), Århus (*Søravnen* 1973-2005, årsrapport ca 1970-2003), Vejle (*Svingfjeren* 1989-2003, årsrapport 1974-2004), Ribe (*Strandskaden* 1985-2005, årsrapport 1992-1999), Sønderjylland (*Panurus* siden 1979, årsrapport 1971-1982 i privat regi, herefter lokalafdeling 1983-1999), Fyn (*Havrevimpen* 1974-1985 og 1992-2005, årsrapport 1993-2004, øvrige udgivelser 1991-2004), Vestsjælland (*Buteo/Vågen/Bladsmutten* 1972-2005), København (*Pica* 1989-2004, årsrapport 1971-2001), Storstrøm (*Strømstæren* 1976-2005, årsrapporter) og Bornholm (uregelmæssigt blad 1971-75, 1980-81 og 1982-85, herefter *Gaddisijn* 1986-2005, årsrapport 1978-2004, desuden *Bornholms Fugle* af B. Génsbøl 1973).

At fugle er liv og glæde vidner ovenstående enorme aktivitet om. Uden hundredvis af engagerede fuglekiggere, amatører i ordets bedste forstand, havde vi ikke vidst så meget om Danmarks

fugle, som vi gør i dag. Glæden ved at tælle, ved at skrive eller ved at være i felten sammen med andre har været og er stadig drivkraften. Initiativerne udsprang nærmest tilfældigt inden for og uden for DOF, og der var til tider ganske voldsomme følelser involveret for og imod foreningen og dens dominerende position. Men i dag er de ornitologiske miljøer i Danmark i høj grad smeltet sammen. Sidste skud på stammen er netfugl.dk, som igen er resultatet af en uafhængig gruppes indsats, men i nært samarbejde med DOF. Historien gentager sig.

Referencer

- Blume, C.A., T. Frølich & B. Palm 1950: Hvornår ankommer vore småfugle? – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 44: 81-85.
- Blume, C.A., T. Frølich, N.H. Christensen, O. Schelde & L.H. Sørensen 1960: Feltbestemmelse af ørne. – Dansk Fugleforskning 2, Supplementsnummer: 1-6.
- Bruun B. & O. Schelde 1957: Efterårstrækket på Stignæs, SV Sjælland. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 51: 114-167.
- Erritzøe, J. 1999: Hans Chr. C. Mortensen. – Hjejlen 17(3): 10-20.
- Eskildsen, J. 1981: Ved Feltornithologens begravelse: Ånden, der lever videre. – Fugle 1(1): 4.
- Ferdinand, L. 1959: Hollandske ornithologer ved Blåvandshuk. – Feltornithologen 1: 46.
- Ferdinand, L. 1993: Natur, fugle og fuglefolk. – Rhodos, København.
- Frølich, T. 1981: Dansk Ornitologisk Forenings historie gennem 75 år. – Fugle 1(4): 10-19.
- Génsbøl, B. 1973: Bornholms Fugle. – Herluf Andersens Forlag.
- Hald-Mortensen, P. 2001: Naturpolitikeren. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 95: 94-97.
- Hansen, E. & N.H. Christensen 1954: Forårstrækket over Skagen. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 48: 156-172.
- Hedenström, L. 1979: Den store hornugle. – D.O.C.s forlag.
- Helms, O. (red.) 1906: Generalforsamlingen. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 1: I-XII.
- Holmgaard, K. & K.B. Nielsen 1999: Peter Skovgaard. – Hjejlen 17(3): 21-23.
- Jacobsen, B. 1999: Hans Christian Cornelius Mortensen - ringmærkningens opfinder. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 93: 187-190.
- Kjær, T. 1979: Natravnen. – D.O.C.s forlag.
- Kristensen, S. 1960: Sjaggertræk. – Feltornithologen 2: 40-42.
- Michaelsen, J. 1990: Ravnene. Nordens sagafugl. – Pinus.
- Mortensen, H.C.C. 1907: Ringfugle. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 1: 144-155.
- Mortensen, H.C.C. 1909a: Fangst af stære til mærkning. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 3: 85-100.
- Mortensen, H.C.C. 1909b: Nogle danske rovfugle kulds størrelse. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 4: 33-45.
- Mortensen, H.C.C. 1910: Meddelelse om nogle ringfugle. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 5: 115-120.
- Mortensen, H.C.C. 1911: Fra fuglemærkningsstationen i Viborg. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 6: 98-127.
- Mortensen, H.C.C. 1913: Mærkede spidsænder. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 8: 113-159.
- Mortensen, H.C.C. 1920: Mærkede storke. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 14: 91-157.
- Mortensen, H.C.C. 1921: Mærkede måger. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 15: 47-48.
- Mortensen, H.C.C. 1922: Mærkede måger. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 16: 76-89.
- Møller, A.P. (red.) 1978: Nordjyllands Fugle - deres yngleudbredelse og trækforhold. – Scandinavian Science Press, Klampenborg.
- Møller, H.S. 1970: Midtjyllands Fugle. – Ornitologiske undersøgelser i Midtjylland, Silkeborg.
- Norup, S. 1961: Mellemflagspætten i Danmark. – Feltornithologen 3: 101.
- Palm, B. 1953: Ankomsttider og trækdeler. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 47: 32-52.
- Palm, B. 1995: Dansk Fugleforskning 1943-1960. – Upubliceret notat.
- Pedersen, E.T. 1960: Fugleliv i Hvidmose. – Feltornithologen 2: 58-59.
- Petersen, C.M. 1956: Ynglebiologiske studier over Tårnfalken (*Falco tinnunculus* L.) i København. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 50: 134-159.
- Peterson, R.T., G.R. Mountfort & P.A.D. Hollom 1960: Europas fugle. – G.E.C. Gads Forlag, København.
- Rabøl, J. 1959: Fugleliv på Nyborgegnen 1959. – Feltornithologen 2: 7.
- Rasmussen, T. 1999: Dansk Ringmærkning efter Mortensen. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 93: 191-194.
- Rosenberg, N.T. 1960: Vinterstære. – Feltornithologen 2: 61-65.
- Rosenberg, N.T. 1965: Redaktionen. – Feltornithologen 7: 2-3.
- Rosenberg, N.T. 1969: Redaktionen. – Feltornithologen 11: 150.
- Rosenberg, N.T. 1972: Svanesang. – Feltornithologen 14: 147.
- Rosenberg, N.T. & E. Petersen 1959: Noget nyt. – Feltornithologen 1: 1.
- Rosendahl, S. 1970: Dansk Ornithologisk Centrals arbejde 1920-1970. – Danske Fugle 22: 159-164.
- Rosendahl, S. 1971: Fuglene i haven - en vejledning i fuglepleje. – D.O.C.s forlag.
- Rosendahl, S. 1973: Ugler i Danmark. – D.O.C.s forlag.
- Rosendahl, S. 1974: Danmarks storke. – D.O.C.s forlag.
- Rosendahl, S. 1975: Den sorte stork. – D.O.C.s forlag.
- Rønnest, S. 1994: Sjældne fugle i Danmark. - En oversigt over forekomsten af sjældne fugle i Danmark og Nordvesteuropa 1963-1992. – Pinus.
- Salomonsen, F. 1959: Introduktion. – Feltornithologen 1: 1.
- Skovgaard, P. 1920: D.O.C. og Danske Fugle. – Danske Fugle 1: 1.
- Skovgaard, P. 1933: Fuglenes forekomst og udbredelse som ynglefugle i Danmark. – Danske Fugle 4: 28-36.
- Skovgaard, P. 1942: Dansk Ornithologisk Centrals Ringmærkninger IV. – Danske Fugle 5: 5-40.
- Skovgaard, P. 1968: D.O.C. og Danske Fugle! – Danske Fugle 20: 1.
- Sperling, P.E. 2005: Nordjysk Ornitologisk Kartotek. 30 år - et historisk tilbageblik for fugledata i Nordjylland. – Upubliceret notat.